

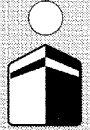
نقد و معرفی کتاب

نقد کتاب

«تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی»

رضا مختاری

تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی در طول تاریخ، تألیف ناجی بن محمد حسن عبد القادر انصاری، ترجمه عبد المحمد آیتی. چاپ اول، تهران، مشعر ۱۳۷۸ ش. ۲۲۴ صفحه، رقعی.

نقد و بررسی کتاب

اختصاص دارد، اما از نابود شدن بخشی از آثار مهم تاریخی مدینه منوره بر اثر توسعه مسجد، سخنی به میان نیامده است. همچنین درباره بقیع - با همه اهمیت آن - سخنی ندارد.

مؤلف به سال ۱۳۶۳ ق. در مدینه به دنیا آمده و آثار چاپ شده و چاپ نشده‌ای دارد. وی این آثار را در ۱۷ جمادی الأولى ۱۴۱۵ در مدینه به پایان برده است. بنابر این، از جدیدترین و کامل‌ترین آثار در این زمینه محسوب می‌شود.

این کتاب دارای شش فصل و یک

درباره مدینه منوره و مسجد شریف نبوی و تغییرات آن در طول تاریخ، آثار متعددی نگاشته شده است؛ از جمله «عمارة و توسعه المسجد الشریف النبوي عبر التاريخ» از ناجی بن محمد حسن عبد القادر انصاری. این کتاب نخستین بار به همت انجمن ادبی مدینه منوره، به سال ۱۴۱۶ ق. در مدینه، با ویرایش و مقدمه عطیه محمد سالم در ۲۸۴ صفحه و زیری چاپ شده است. بخش مهمی از این کتاب به توسعه مسجد شریف نبوی در عهد دولت سعودی

مقدمه و خاتمه، همراه با فهرست مآخذ و فهرستی از جدول‌ها و عکس‌ها، و مزین به تصویرهایی زیبا از مدینه منوره و مسجد شریف نبوی است. همچنین زندگی‌نامه کوتاه مؤلف نیز در پایان آن درج شده است.

با توجه به اهمیت موضوع و کتاب، مترجم توانا استاد عبدالمحمد آیتی (حفظه الله) این اثر را - به جز حدود یک سوم آن که برای خواننده فارسی زبان لازم نبوده - به فارسی ترجمه کرده‌اند که به عنوان «تعمیر و توسعه مسجد شریف نبوی در طول تاریخ» منتشر شده است.

از آن‌جا که در این ترجمه مطالبی ویژه اهل فن و متخصصان است و عموم زائران حرم شریف نبوی را به کار نمی‌آید، به منظور عام‌تر شدن فایده آن و استفاده بیشتر فارسی‌زبانان، معاون محترم آموزش و پژوهش بعثت مقام معظم رهبری از این ناچیز خواستند تا آن را خلاصه، و پاره‌ای از مباحث غیر ضرور را حذف کنم. به حمد الله این بنده نیز آن را تلخیص کردم که در بهار ۱۳۷۹ به همت نشر مشعر در ۲۱۶ صفحه پالتویی منتشر شد. در این تلخیص بیش از یک سوم مطالب ترجمه حذف شد. بنابراین،

مشمول بر حدود نیمی از مطالب اصل متن عربی است. از جمله مطالب محذوف، عمده مآخذ مطالب در پاورقی‌ها و فهرست مآخذ است که عموم خوانندگان فارسی زبان را از آنها حظی نیست. خواستاران آگاهی از آنها می‌توانند به اصل عربی یا ترجمه فارسی مراجعه کنند.

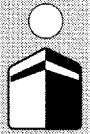
همچنین گذشته از تلخیص، پاره‌ای از مطالب ترجمه ویرایش شد، و هر جا ابهام یا احتمال خطا در ترجمه وجود داشت به متن عربی مراجعه و مواردی از ترجمه اصلاح شد.

به هنگام تلخیص، هر جا در عبارت ابهامی می‌دیدم به اصل عربی مراجعه می‌کردم. در نتیجه معلوم شد که در مواردی، عبارت عربی اصل، اشتباه ترجمه شده است. در این‌جا اهم این موارد را - به امید اصلاح در چاپ‌های بعد - یاد آوری می‌کنم:

۱. متن عربی، ص ۷۲-۷۳:

أُسْطُوَانَةُ مَرَبَّعَةِ الْقَبْرِ... أَتَّهَا تَكُونُ
دَاخِلَ الْجِدَارِ الْمَحِيطِ بِالْقَبْرِ الشَّرِيفِ،
وَلَا يَتِمَّكَنُ الزَّائِرُ مِنْ رُؤْيَيْهَا. يَقُولُ
السَّمْهُودِيُّ: «وَقَدْ حُرِّمَ النَّاسُ الصَّلَاةَ

إلى هذه الأستوانة لإدارة الشباك
الدائر على الحجرة الشريفة و غلق
بابه.»

ترجمه، ص ۸۰ - ۸۱:

ستون مربع قبر.. سمهودی می‌گوید:
«مردم نمی‌باید به سوی این ستون
نماز بگذارند، به سبب پنجره‌هایی که
گرد حجرة شریفه را گرفته‌اند و در آن
بسته است.»

پیدا است که معنای «وقد حُرِّمَ
الناس...» یعنی مردم از نماز خواندن کنار
این ستون «محروم» شده‌اند، نه اینکه
«نماز خواندن در آنجا حرام است» که
مترجم محترم به: «مردم نمی‌باید به سوی
این ستون نماز بگذارند» ترجمه کرده‌اند.
در ترجمه «خلاصة الوفا» ی سمهودی
این عبارت چنین ترجمه شده است:

امروز به سبب آن‌که شبک دایر بر
حجره، مانع است از وصول به این
استوانه و استوانه سریر، مردم از
تبرک جستن به این دو استوانه
محرومند.^۱

۲. متن عربی، ص ۷۲:

أستوانة المحرّس... تسمی

بأستوانة علی بن أبی طالب
رضی الله عنه) لأنه كان يجلس
عندها يحرس النبي ﷺ.

ترجمه، ص ۸۰:

آن را «ستون محرّس» از آن جهت
می‌گفتند که علی بن ابی طالب علیه السلام برای
حراست و حفاظت از پیامبر صلی الله علیه و آله در کنار
آن می‌نشست.

روشن است که مؤلف در صدد بیان
وجه تسمیه ستون محرّس به «ستون
علی بن ابی طالب» است.
و در ترجمه، این نکته بسیار مهم از
قلم افتاده است.
ترجمه صحیح:

ستون محرّس، «ستون علی بن ابی
طالب» علیه السلام نیز نامیده می‌شود؛ زیرا وی
برای حراست از پیامبر صلی الله علیه و آله در کنار آن
می‌نشست.

۳. متن عربی، ص ۵۱:

وقد ظلّت القبلة علی اتّجاه بیت
المقدّس ستة عشر أو سبعة عشر شهراً.

ترجمه، ص ۵۴:

شانزدهم یا هفدهم ماه، قبله،

بیت المقدّس بود.

پیداست که در این جا «شانزده یا هفده ماه» صحیح است.

۴. متن عربی، ص ۱۱۷ :

في عام ۶۵۵... في خلافة المستعصم بالله توالث أعمال الإصلاح في المسجد النبوي الشريف في خلافته، حيث تعرّض المسجد لحريقٍ مدمّر وقع في أوّل شهر رمضان سنة ۶۵۴.

ترجمه، ص ۱۳۰ :

در سال ۶۵۵ هـ. ق. در عهد المستعصم بالله تعمیر و اصلاح در مسجد شریف نبوی همچنان ادامه داشت تا آنگاه که مسجد دستخوش حریق ویرانگر گردید. این حریق در اوّل ماه رمضان ۶۵۴ اتفاق افتاد.

روشن است که در فرض وقوع حریق در سال ۶۵۴ نمی توان گفت: «در سال ۶۵۵ تعمیر ادامه داشت تا آنگاه که مسجد دستخوش حریق ۶۵۴ ویرانگر گردید!» مترجم محترم تعبیر «حيث تعرّض» را «تا آن گاه که...» ترجمه کرده اند، در حالی که باید ترجمه شود به: «نظر به اینکه...» و مانند آن؛ زیرا می دانیم

که در ماه رمضان ۶۵۴ مسجد دستخوش حریق شد و تعمیر آن از آغاز سال ۶۵۵ شروع شد.^۲

البته در تلخیص این ناچیز (ص ۱۱۷) هم تعبیر «از هنگامی که» به کار رفته که درست نیست.

۵. متن عربی، ص ۳۶ :

... فأدرکتہ الجمعة في بنى سالم بن عوف، فجمع بهم في المسجد الذي ببطن الوادي [هامش: يسمّى مسجد الجمعة].

ترجمه، ص ۳۷ :

... چون به میان بنی سالم رسید، وقت نماز جمعه بود. در مسجدی که در بطن وادی بود با مردم نماز به جای آورد.

پیداست که در آن هنگام «مسجدی در بطن وادی» نبود، بلکه پس از اینکه پیامبر خدا در آن نقطه نماز جمعه خواند، آنجا «مسجد جمعه» نامیده شد. مؤلف نمی گوید: «في المسجد الذي كان ببطن الوادي». بلکه مرادش این است: «در بطن وادی، جایی که اکنون مسجد جمعه نامیده می شود، نماز جمعه خواند.»

۶. متن عربی، ص ۵۵ - ۵۶:

أصبحتُ عدد الأساطين في هذه
المرحلة ۲۷ أسطوانة: ثلاث...
وتسعة من...

ترجمه، ص ۵۹:

شمار ستون‌ها در این مرحله ۲۷
ستون بود، ۷ ستون در طول و ۳
ستون در عرض.

پیدا است که به جای «۷ ستون»،
«۹ ستون» صحیح است. و «تسعه» با
«سبعه» اشتباه شده است.

۷. متن عربی، ص ۱۲۸:

فشرعوا في تجديد سقف الروضة
المطهرة وقبة القبر النبوي، ورفع
سقف الروضة العلوي وبعض السقف
غربي المنبر.

ترجمه: ص ۱۴۱:

او سقف روضه مطهر، همچنين گنبد
مرقد نبوی را تجديد بنا کرد. و سقف
روضه علوی را بالاتر برد و قسمتی از
سقف غربی منبر را.

روشن است که در این جا عبارت

«سقف روضه علوی» ترکیب عجیب و

غریب و بی معنایی است.

مترجم محترم «العلوی» را صفت
«روضه» گرفته‌اند در حالی که صفت
«سقف» است. یعنی «سقف علوی» مراد
است؛ چون در این جا مکرر سخن از دو
سقف سفلی و علوی برای مسجد است و
مؤلف چند سطر بعد، تصریح کرده است:
«... این امر سبب شد که سقف این منطقه
از دیگر سقف‌های جناح قبله - با وجود
آن‌که آنها را دو سقف بود - بالاتر رود».

۸. متن عربی، ص ۱۲۹:

وعلى الرغم من أنّ السهودي لم
يكن موجوداً بالمدينة المنورة أثناء
الحريق إلاّ أنّه يُعطينا وصفاً دقيقاً
لأسباب الحريق وكيفية التغلب عليه.

ترجمه، ص ۱۴۳:

با آن‌که سهودی هنگام حریق در
مدینه حضور نداشت؛ ولی توصیف
دقیقی از علت حریق و کیفیت انتشار
آن برای ما ذکر کرده است.

تعبیر «التغلب عليه» به معنای «مهار
کردن آتش و غلبه یافتن بر آن» است، نه
انتشار آن.

۹. متن عربی، ص ۱۴۱:

وقد أعطى بوركات وصفاً تفصيلاً
عن حالة المسجد النبوي الشريف
خلال زيارته سنة ۱۲۳۰ هـ. ق. أي
قبل عمارة السلطان عبد المجيد
الأول، يقرّر فيه وضع المسجد في
عهد السلطان محمود الثاني.

ترجمه: ص ۱۵۶ - ۱۵۷:

بورکارد به هنگام دیدارش در سال
۱۲۳۰ از مسجد شریف نبوی؛ یعنی از
عمارت سلطان عبد المجید اول، وضع
مسجد را در عهد سلطان محمود چنین
وصف می‌کند.

در این قسمت، به جای «از عمارت
سلطان» و «سلطان محمود» به ترتیب «قبل
از عمارت سلطان» و «سلطان محمود
ثانی» صحیح است.

۱۰. متن عربی، ص ۶۵:

و أول من كسا الدائر المخصس
الخيزران... ثم كساها آل عثمان من
بعد ذلك.

ترجمه، ص ۷۱:

نخستین کسی که بر مرقد

رسول خدا ﷺ جامه پوشانید، خیزران
بود... سپس آل عثمان جامه کعبه را
مهیا می‌نمودند.

پیدا است که به جای «مرقد رسول
خدا» در این عبارت، تعبیر «دیوارهای
پنج‌گانه (پنج ضلعی) اطراف قبر مطهر»
درست‌تر است. علاوه بر این، تعبیر
«جامه کعبه» اشتباه است و صحیح همان
جامه پنج ضلعی اطراف قبر مطهر است و
در متن عربی سخنی از «جامه کعبه»
نیست.

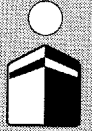
مؤلف این قسمت را از «مرآة
الحرمین» نقل کرده است. عبارت ترجمه
مرآة الحرمین چنین است

نخستن کسی که دیوارهای پنج‌گانه را
پرده کشید، خیزران بود... این سنت به
وسیله سلاطین عثمانی نیز ادامه
یافت.^۳

۱۱. متن عربی، ص ۱۶۶:

وقد نتج عن التوسعة السعودية
الأولى... أن أضيف إلى مسطح
المسجد (...، ۶۰۲۴) متراً مربعاً
فأصبح مسطحه الإجمالي
(...، ۱۶۳۲۷).

ترجمه، ص ۱۷۹ :

در این توسعه اولیه به سطح مسجد
۶۰۲/۴۰۰ متر مربع افزوده شد و
مساحت اجمالی آن به ۱/۶۳۲/۷۰۰ متر
مربع رسید.

در این جا به جای رقم اول «۶/۰۲۴»
و به جای رقم دوم «۱۶/۳۲۷» صحیح
است، و در حقیقت دو صفر هر دو رقم -
در متن و ترجمه - زاید است. جاهای
دیگر همین کتاب (ص ۱۸۳ ترجمه و
ص ۱۷۱ متن) و منابع دیگر، شاهد و دلیل
این سخن است.

۱۲. متن عربی، ص ۱۸۲ :

بلغت مساحة الأراضي والدور التي
شملتها التوسعة ۲۲/۹۵۵ م.

ترجمه، ص ۱۹۳ :

مساحت اراضی و خانه‌های گرفته شده
از اشخاص ۲۲/۹۵۵ م.

هر چند ترجمه در این جا مثل متن
است؛ ولی هر دو اشتباه است؛ زیرا در
توسعه اول سعودی، کل مساحت مسجد
۱۶/۳۲۷ متر بوده است. بنابراین، عدد
فوق اشتباه و احتمالاً صحیح آن ۲/۹۵۵ م
است.

۱۳. متن عربی، ص ۱۹۵ :

... فهد... فقد أمر بتأليف لجنة
وزاریة برئاسة برئاسته، وعهد إلى أمير
منطقه المدينة المنورة الأمير عبد
المجيد... نيابة رئاسة اللجنة...

ترجمه، ص ۲۰۳ - ۲۰۴ :

... فهد... یک کمیسیون در سطح وزارت
به ریاست خود و نیابت ولی عهد امیر
منطقه مدینه منوره... تشکیل داد.
پیداست امیر منطقه مدینه «ولی
عهد» نیست. و منظور متن از «عهد إلى
امیر...» این است که فهد، نیابت رییس
کمیسیون را به امیر مدینه سپرد، و سخنی
از «ولی عهد» در میان نیست.

۱۴. متن عربی، ص ۲۰۴ :

تشتمل توسعه و عمارة... الملك
فهد... للمسجد النبوي الشريف على
إضافة مبنى جديد بجانب المسجد
الحالي، يحيط ويتصل به من الشمال
والشرق والغرب بمساحة
م. ۸۲/۰۰۰.

ترجمه، ص ۲۰۶ :

توسعه و ترمیم ملك فهد عبارت است

از احداث بنای جدیدی در کنار مسجدهایی که محیط بر آن و از شمال و غرب و شرق متصل به آن بود، به مساحت ۸۲/۰۰۰ متر مربع.

نمی دانم کلمه «مسجدهایی» در این جا چه محلی از اعراب دارد؛ زیرا سخن از توسعه مسجد شریف نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است و ترجمه صحیح چنین است:

... احداث بنای جدیدی در کنار مسجد کنونی، که از شمال و شرق و غرب، متصل و محیط به آن باشد به مساحت ۸۲/۰۰۰ متر مربع.

۱۵. متن عربی، ص ۲۰۵، ذیل نقشه:

مخطّط جميع التوسعات بالمسجد النبوي الشريف

ترجمه، ص ۲۰۷:

مساحت مسجد النبوی در بنای پیامبر و افزوده آن حضرت بعد از غزوه خیبر.

پیدا است که این عبارت نه مطابق نقشه آن صفحه است و نه مطابق متن عربی. عبارت فوق باید چنین ترجمه و ذیل نقشه درج شود: «نشقّه همه توسعه های مسجد شریف نبوی».

مؤلف ذیل نقشه مذکور توضیح داده است که مساحت مسجد در بنای نخست ۱/۰۶۰ متر بود و با افزایش ۱/۴۱۵ متر پس از غزوه خیبر، به ۲/۴۷۵ متر رسید. مترجم این عبارت را توضیح نقشه پنداشته و به صورتی ناقص که ملاحظه می شود، ترجمه کرده و ذیل نقشه قرار داده است.

۱۶. متن عربی، ص ۲۰۴:

وقد تمّت الإستفادة من سطح التوسعة للصلاة بعد تغطيته بالرخام وبمساحة ۶۷/۰۰۰ متر تستوعب ۹۰/۰۰۰ مصلّ...

ترجمه، ص ۲۰۷:

استفاده از سطح توسعه برای نماز، بعد از فرش کردن آن با مرمر، مقدار ۶۷/۰۰۰ متر مربع شد که گنجایش ۹۰/۰۰۰ نمازگزار را داشت.

اولاً تعبیر «سطح توسعه» در فارسی، مُفْهَم مقصود مؤلف نیست. مقصود مؤلف از این تعبیر «پشت بام مسجد شریف» است؛ ثانیاً به جای «داشت» در پایان عبارت، «دارد» صحیح است؛ چون سخن از وضع فعلی مسجد شریف است.

۱۷. متن عربی، ص ۲۰۴ - ۲۰۵ :

... لتصل إلى أكثر من مليون مصلاً
في اوقات رمضان المبارك و الحج
والعمرة و أوقات الذروة.
كما تضمّ هذه الساحات مداخل
للمواضيء و أماكن لاستراحة الزوّار،
تتصل بمواقف السيّارات تحت
الأرض.

ترجمه، ص ۲۰۸ :

و در اوقات ماه مبارک رمضان و حج
و عمره و زیارت، تا یک میلیون هم
می توانند به نماز بایستند.
مکان هایی برای گرفتن وضو و
استراحت زوّار پیوسته به محل توقف
خودروها در زیر زمین است.

در بخش اول این عبارت «اوقات
الذروة» که به معنای «هنگام اوج
جمعیت» است ترجمه نشده است. و در
عبارت دوم تعبیر «أماكن لاستراحة
الزوّار» به معنای دستشویی و مستراح
است که عبارت مترجم محترم؛
«استراحت» این معنی را نمی رساند.

۱۸. متن عربی، ص ۲۰۶ :

... و ذلك لحماية المصلّين من وهج

الشمس و مياه الأمطار وللاستفادة
من الجوّ الطبيعي حينما تسمع
الظروف المنافية بذلك.

ترجمه، ص ۲۰۸ :

... و این به خاطر آن است که
نمازگزاران را از تابش خورشید و آب
باران حفظ کند و در مواقعی که وضع
جوّی چنان است، از هوایی خوش
بهره مند سازد.

تعبیر «مواقعی که وضع جوّی چنان
است» یعنی هنگام تابش خورشید و نزول
باران؛ در حالی که مقصود مؤلف درست
به عکس این معنا است؛ یعنی هنگامی که
شرایط اقلیمی و آب و هوایی مساعد
است، نمازگزاران را از هوای طبیعی و
آزاد بهره مند سازد.

۱۹. متن عربی، ص ۲۰۷ :

لراحة المصلّين وانتقالهم من الدور
الأرضي إلى سطح التوسعة فقد تمّ
تأمين سلالم كهربائية متحرّكة
لنقلهم...

ترجمه، ص ۲۰۹ :

برای انتقال نمازگزاران و راحت آنها

از طبقه پایین به سطح توسعه، پله‌های
برقی متحرک کار گذاشته‌اند.

در این عبارت مقصود از سطح
توسعه، پشت بام مسجد شریف است و
عبارت «سطح توسعه» در فارسی، این
معنی را نمی‌رساند. در موارد متعدد
دیگری نیز همین اشتباه رخ داده است؛ از
جمله در ص ۲۱۲، ۲۱۴، و در همین
صفحه ۲۰۹ در عبارتی دیگر.

۲۰. متن عربی، ص ۲۳۳ :

ويحتوي هذا النفق على أنبوتين
لنقل المياه... وقد أخذ في الاعتبار
إمكانية إضافة أنبوتين آخرين... إذا
دعت الحاجة إلى ذلك مستقبلاً...
مزورة بالمراوح اللازمة لذلك.

ترجمه فارسی، ص ۲۱۰ :

تونل خدمات... است، حاوی دو لوله
برای نقل آب سرد. دو لوله دیگر هم در
درون تونل کشیده‌اند که در صورت
نیاز مبرم از آنها استفاده کنند. در این
تونل ۳۱ غرفه تهویه است همراه با
بادبزن‌های لازم.

ترجمه درست:

... امکان نصب دو لوله دیگر هم در

درون تونل هست که در صورت نیاز
در آینده از آنها استفاده کنند. در این
تونل ۳۱ غرفه تهویه است همراه با
دستگاه‌های تهویه لازم.

علاوه بر این موارد، مواردی دیگر
نیز هست که از ذکر آنها خودداری
می‌کنم و تنها به اشاره اجمالی به چند
مورد بسنده می‌کنم: ص ۱۶۴، س ۱، به
جای ۱۳۷۳ باید ۱۳۷۲ باشد؛ البته این
مورد در اصل عربی هم اشتباه است ولی
اشتباه مطبعی است؛ ص ۱۶۷، س ۱۳ به
جای «...منبر» باید «...منبر تذهیب شده»
باشد؛ در ص ۱۵۴، س ۴ به جای «۱۲
ستون آن در حال تلف بود»، «۱۲ ستون
آن در حال از بین رفتن بود» مناسب‌تر
است؛ در ص ۱۵۴، س ۴، به جای
«تعمیرات بزرگی در مسجد صورت
گرفت» تعبیر «تعمیرات زیادی» مناسب‌تر
است؛ در ص ۱۵۵، س ۴ به جای «گنبد
تازه‌ای گرفته در سرب» تعبیر «...پوشیده
از سرب» بهتر است؛ در ص ۷۸، س ۱۲ به
جای «امانت» تعبیر «امانت‌های خود»
دقیق‌تر است.

باری، آنچه گذشت، عمده
مواردی است که به هنگام مراجعه به متن
جهت تلخیص کتاب، به آنها برخوردیم و

ممکن است مواضع دیگری نیز خالی از خطا نباشد. البته هنگام تلخیص، بنده به تلخیص اکتفا نکردم، بلکه با صرف وقت زیاد، علاوه بر زدودن خطاهای مذکور، عبارات زیادی را اصلاح و کلمات زیادی را پس و پیش و قسمتی را بازنویسی کردم تا چکیده کتاب به صورتی دلپذیر در آید. هر چند برخی پنداشته اند که فقط اطراف قسمت‌هایی از ترجمه را خط کشیده‌ام و به همین سادگی تلخیص به انجام رسیده است.

در پایان به چند خطا که در هنگام تلخیص متوجه نشدم و در ترجمه استاد آیتی و تلخیص این جانب رخ داده و پس از چاپ به آنها برخوردیم اشاره می‌شود:

۱. ترجمه، ص ۱۷؛ تلخیص ص ۱۷:

کسی که به مدینه منوره می‌آید از مسافت ۱۵۰ کیلومتری، از همه راه‌های بزی آن را از دور تواند دید.

متن عربی ص ۱۹:

ومن خصائص الموضوع أنّها واحدة
خصبة، تحيطها الجبال والجبيلات في
سلاسل متشابهة وأحياناً متقطعة يراها
القادم إلى المدينة المنورة من مسافة

۱۵۰ کیلاً من جميع مداخلها البرية.

پیدا است کسی که به مدینه می‌آید از مسافت ۱۵۰ کیلومتری نمی‌تواند مدینه را ببیند. بنابراین، منظور مؤلف، یا کوه‌های کوچک و بزرگ محیط به مدینه است که از مسافت ۱۵۰ کیلومتری قابل رؤیت است، و یا اینکه صفر ۱۵۰ اضافی است و مراد مؤلف این است که شهر مدینه از پانزده کیلومتری قابل رؤیت است. البته احتمال دوم مرجوح است.

۲. ترجمه، ص ۱۱۰؛ تلخیص ص ۱۰۱:

نخستین کس از مردان که به او ایمان آورد، علی بود و او در آن زمان حدود سیزده سال داشت.

تعبیر متن عربی (ص ۹۹).. «و هو دون الثالثة عشرة من عمره» است؛ یعنی «کمتر از سیزده سال داشت». علاوه بر این، عبارت متن «كان علي أول من آمن به من الصبيان» است که البته خالی از غرض و مرض نیست!

۳. ترجمه، ص ۲۰۸؛ تلخیص ص ۲۰۱:

مساحت این سایبان‌ها [ی اطراف مسجد] ۱۳۵/۰۰۰ متر مربع است

متن عربی، ص ۹۹:

كان المسجد النبوي الشريف... ولم
يحتج إلى زيادةٍ أو توسعةٍ في تلك
الفترة.

در این جا سخن از وضع جدید در
دورهٔ خلافت امیر المؤمنین (علیه افضل
صلوات المصلین) است.

مؤلف پس از اینکه از توسعهٔ مسجد
در عهد عمر و عثمان سخن گفته است،
می‌افزاید که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
مسجد را توسعه نداد؛ زیرا به سبب انتقال
حکومت به کوفه، و پاره‌ای مسائل دیگر،
بسیاری از مسلمانان از مدینه کوچیدند و
نیازی به توسعه مسجد نبود و عبارت
مترجم محترم مقصود مؤلف را
نمی‌فهماند و نکتهٔ مثبتی که در کلام
مؤلف هست در ترجمه منعکس
نشده است.

این‌ها مواردی است که این
ناچیز هنگام تلخیص، متوجه اشتباه بودن
آنها نشدم و علاوه بر ترجمهٔ استاد آیتی،
در تلخیص این جانب نیز رخ داده است.
باری، از آن جا که دو سال پیش، با
صرف فرصت بسیار، به هنگام تلخیص
کتاب به خطاهای مذکور واقف شده

و گنجایش ۲۵۰/۰۰۰ نفر [نمازگزار]
را دارند و اما اگر تمام ظرفیت
[اطراف مسجد] را حساب کنیم
می‌تواند ۴۵۰/۰۰۰ نفر را در برگیرد
و این شمار تا ۷۰۰/۰۰۰ هزار هم
می‌رسد.

در حالی که اولاً کلمه «هزار» پس از
«۷۰۰/۰۰۰» زاید است؛ ثانیاً مقصود
مؤلف این است که مسجد و پشت بام آن
و فضاهای اطراف، بر روی هم گنجایش
بیش از ۷۰۰/۰۰۰ نفر نمازگزار را دارد،
در حالی که عبارت ترجمه صریح در این
است تنها فضاهای محیط بر مسجد
شریف، گنجایش ۷۰۰/۰۰۰ نفر را
داراست.

عبارت متن عربی ص ۲۴ در این جا چنین
است:

... مّا يجعل الطاقة الاستيعابية
للمسجد والساحات المحيطة به تزيد
عن ۷۰۰/۰۰۰ مصلّ.

۴. ترجمه، ص ۱۱۰؛ تلخیص ۱۰۱:

... در این دوره در مسجد شریف نبوی
تغییری حاصل نشد.

کتاب به خطاهای مذکور واقف شده بودم، آنها را در این نقد قلمی کردم و صرفاً با هدف نوشتن نقد، دنبال یافتن این خطاها نبودم، و از آن هنگام تا کنون مترصد فرصتی بودم که آنها را از حاشیه کتاب بر روی کاغذ بیاورم و بحمدالله در روز جمعه‌ای این فرصت حاصل شد. البته باید انصاف داد که ترجمه

کتاب مورد بحث، چندان هم آسان نیست و برخی اشتباهات طبیعی است. بسیاری از کتاب‌های دیگر هم همین وضع را دارند؛ ولی چون از دم تیغ تیز نقد نگذشته‌اند، اشتباهاتشان مشهود نیست.

مَشْتَقَةٌ مِنْ قَلَّةِ النُّقَادِ

پانوشتها:

۱. اخبار مدینه، ترجمه خلاصه الوفاء، ص ۱۸۶ گفتنی است که در خلاصه الوفاء، و ترجمه‌اش تعبیر «تَبَرَّك جَسْتَن به ستون» ذکر شده است، ولی در وفاء الوفا، ج ۲، ص ۴۵۰ سخن از نماز کنار آن است. بعید نیست دست پنهان و هابیت (ناشر یا مصحح وفاء الوفا)، تَبَرَّك را تبدیل به «صلاة» کرده باشد! البته مترجم خلاصه الوفاء هم تقریباً معاصر با سمهودی است، و این خود شاهدهی است بر این‌که تعبیر سمهودی تَبَرَّك بوده است نه صلاة.
۲. نک: اخبار مدینه، ترجمه خلاصه الوفاء باخبر دار المصطفی، ص ۲۲۹ - ۲۳۰، و منابع دیگر.
۳. ترجمه مرآة الحرمين، ص ۵۴۴ و ۵۴۵